विद्यालयमा शैक्षिक व्यवस्थापन सूचना प्रणालीको प्रयोग

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, स्नातकोत्तर तह (एम.एड.)
दोस्रो वर्षको शैक्षिक योजना तथा व्यवस्थापन विषयको आंशिक
आवश्यकता परिपूर्तिका लागि तयार पारिएको

शोधपत्र

प्रस्तुतकर्ता
सकलदेव मेहता
क्याम्पस क्रमाङ्क : ५८/२०७१/०७२
त्रि.वि. दर्ता नं : ९-१-२१४-३४४-२००४
परीक्षा क्रमाङ्क : २१८००७८/२०७३

शैक्षिक योजना तथा व्यवस्थापन विभाग
जनता बहुमुखी क्याम्पस
इटहरी, सुनसरी
२०७४

विद्यालयमा शैक्षिक व्यवस्थापन सूचना प्रणालीको प्रयोग

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, स्नातकोत्तर तह (एम.एड.)
दोस्रो वर्षको शैक्षिक योजना तथा व्यवस्थापन विषयको
शोधकार्य (एड. ५९८) को आंशिक आवश्यकता
परिपूर्तिका लागि तयार पारिएको

शोधपत्र

प्रस्तुतकर्ता
सकलदेव मेहता
क्याम्पस क्रमाङ्क : ५८/२०७१/०७२
त्रि.वि. दर्ता नं : ९-१-२१४-३४४-२००४
परीक्षा क्रमाङ्क : २१८००७८/२०७३

शैक्षिक योजना तथा व्यवस्थापन विभाग
जनता बहुमुखी क्याम्पस
इटहरी, सुनसरी
२०७४

शोधपत्र बुझाएको मिति
वि.सं २०७४/१२/०३
१७ मार्च, २०१८

शोधपत्र भाइभा मिति
वि.सं २०७४/१२/२५
८ अप्रिल, २०१८

प्रतिबद्धता पत्र

यो शोधपत्र नियमानुसार तयार गरेको हुँ । यो शोधपत्र तयारको लागि आवश्यक अध्ययन क्षेत्र नियमानुसार छनौट गरी जनसंख्या, नमूना र नमूना छनौट रणनीति, तथ्यांक संकलनका विधिहरु आफैले ढाँचा निर्माण गरी तयार गरेको छु । अध्ययनको लागि तथ्यांक संकलन सुनसरी जिल्ला रामधुनी न.पा. क्षेत्र भित्रका ५ विद्यालयहरुका कार्यरत प्र.अ., शिक्षक, विद्यार्थी, अभिभावक, विद्यालय व्यवस्थापन समितिबाट प्रश्नावलीद्वारा आफै उपस्थित भई सूचना संकलन गरेको छु । यो अध्ययन पूरा गर्न शुरु देखि तयार नहुन्जेल स्वयं आफैले मेहनत र अध्ययन गरी नियम संगत तरिकाले तयार गरेको हुँ । म आफैले गरेको प्रमाण आवश्यक परे सो प्रमाण पेश गर्न तयार छु भनी प्रतिवद्धता गर्दछु ।

____

सकलदेव मेहता

शोधकर्ता

मिति : २०७४/१२/०३

१७ मार्च, २०१८

जनता बहुमुखी क्याम्पस

☎०२५-५८१३००
५८००६४

इटहरी, सुनसरी
स्थापित : २०४५
(त्रिभुवन विश्वविद्यालय र उ.मा.शि.परिषदबाट सम्बन्धन प्राप्त)
विज्ञान, व्यवस्थापन, मानविकी तथा शिक्षाशास्त्र सङ्काय

प.सं. :
च.नं.:

सिफारिस पत्र

प्रस्तुत शोधपत्र जनता बहुमुखी क्याम्पस शिक्षाशास्त्र संकाय शैक्षिक योजना तथा व्यवस्थापन विभाग अन्तर्गत एम.एड. दोश्रो वर्षका छात्र सकलदेव मेहताले **विद्यालयमा शैक्षिक व्यवस्थापनमा सूचना प्रणालीको प्रयोग** शिर्षकमा मेरो प्रत्यक्ष मार्गदर्शनमा रही तयार गर्नु भएको हो । यस शोधकार्यबाट म सन्तुष्ट छु र यसको मुल्यांकनका लागि सिफारिस गर्दछु ।

बिमल नेपाल
शोध निर्देशक

मिति : २०७४/१२/०३
१७ मार्च, २०१८

कृतज्ञता ज्ञापन

यो शोध अध्ययन त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र सङ्काय स्नातकोत्तर तहको दोश्रो वर्ष शैक्षिक योजना तथा व्यवस्थापन मूल विषयको आंशिक आवश्यकता पूरा गर्नका लागि विद्यालयमा **शैक्षिक व्यवस्थापनमा सूचना प्रणालीको प्रयोग** विषयमा गरिएको हो ।

यो शोधपत्र तयार गर्ने क्रममा महत्वपूर्ण सल्लाह सुझाव एवम् अमुल्य समय दिई अभिमुखीकरण कार्यदेखि अन्तिम चरणसम्म आवश्यक निर्देशनसमेत प्रदान गर्नु हुने जनता बहुमुखी क्याम्पस इटहरीका शैक्षिक योजना तथा व्यवस्थापन विभागका विभागीय सदस्य आदरणीय गुरु विमल नेपालज्यूप्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । जनता बहुमुखी क्याम्पसका सहायक क्याम्पस प्रमुख टोलनाथ काफ्लेज्यूप्रति पनि आभार व्यक्त गर्दछु । त्यसैगरी शिक्षा विभाग प्रमुख शान्तिराम दाहालज्यूप्रति पनि कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु ।

अध्ययनलाई अगाडि बढाउने क्रममा सहयोग पुऱ्याउनु हुने संलग्न विद्यालय व्यवस्थापन समितिका अध्यक्षज्यूहरु, प्रधानाध्यापकज्यूहरु, शिक्षकहरु तथा सम्पूर्ण अभिभावकहरुलाई पनि धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

अन्त्यमा यस शोधपत्रलाई कम्प्यूटर टाइप तथा शुद्धाशुद्धी गरी सहयोग पुऱ्याउनु हुने सहकर्मी मित्र पवन कुमार मेहता र क्यानभास कम्प्युटर सेन्टरका सन्तोष रायामाझीलाई हृदय देखिनै धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

सकलदेव मेहता

शोधसार

प्रस्तुत शोध पत्रको शीर्षक विद्यालयमा शैक्षिक व्यवस्थापन सूचना प्रणालीको प्रयोग हो । प्रस्तुत अध्ययनमा विद्यालयमा शैक्षिक व्यवस्थापनमा सूचना प्रणाली प्रयोगको अवस्थाको खोजी गरी सूचना प्रणालीमा देखा परेका समस्याहरु पत्ता लगाउनु मुख्य उद्देश्य हो ।

यो शोधकार्यलाई पूरा गर्न मिश्रित अनुसन्धानात्मक ढाँचाको प्रयोग गरिएको छ । यी उद्देश्यहरु पूरा गर्न सुनसरी जिल्ला अन्तर्गत रामधुनी नगरपालिकाको १० वटा सामुदायिक विद्यालयहरु मध्ये नमूना छनौटको आधारमा ५ वटा विद्यालयहरुको ५ जना प्र.अ., ५ जना वि.व्य.स. अध्यक्ष तथा शिक्षक, अभिभावकलाई नमूनाको रुपमा लिएको छ । प्रस्तुत शोधपत्र वर्णनात्मक शैलीमा लेखिएको छ । प्राप्त सूचना तथा तथ्यांकलाई तालिकीकरण गरी सम्बन्धित सिद्धान्त तथा साहित्यका आधारमा व्याख्या विश्लेषण गरिएको छ । प्रश्नावली सर्वेक्षण फारम र अभिलेखको अध्ययन गरिएको छ । धेरै जसो सूचना तथा तथ्याङ्क संकलन कार्य अनुसन्धानकर्ता स्वयम् उपस्थित भई गरिएको छ भने कतिपय सूचना र जानकारी सहयोगी प्र.अ., शिक्षक तथा वि.व्य.स. अध्यक्ष मार्फत् संकलन गरिएको छ । सङ्कलन गरिएका सूचनाहरुलाई विभिन्न शीर्षक, उपशीर्षकमा राखी व्याख्या, विश्लेषण एवम् प्रस्तुतीकरण गरिएको छ ।

सामुदायिक विद्यालयहरुमा सूचना प्रणालीको वर्तमान अवस्था, इन्टरनेटको प्रयोग, परीक्षा व्यवस्थापनमा सूचना प्रणालीको प्रयोग, प्रशासनिक कार्यमा सूचना प्रणालीको भूमिका, सूचना संकलनको स्थिति, सूचना प्रणालीको भण्डारणको स्थिति जस्ता पक्षको अध्ययन गरिएको छ । यस्ता क्षेत्रहरुमा देखिएका समस्याहरु जस्तै सूचना प्रणालीको प्रयोग फितलो हुनु, शिक्षक कर्मचारीको आफ्नो उत्तरदायित्व स्पष्ट नहुनु, प्रभावकारी योजना नहुनु, कमजोर आर्थिक अवस्था, कमजोर संरचना, तालिम प्राप्त जनशक्तिको अभाव, शिक्षक, अभिभावक र विद्यार्थी बीच समन्वयको अभाव जस्ता समस्याहरु देखाइएको छ । सामुदायिक विद्यालयहरुमा सूचना प्रणालीको अवस्था सुधारोन्मुख रहेको निष्कर्ष निकालियो । कम्प्यूटर सम्बन्धी आएको सहयोग सोही क्षेत्रमा त्यही शीर्षकसँग सम्बन्धित क्षेत्रमा लगाएको देखियो । ५ वटा देखि ८ वटा कम्प्यूटर सामाग्रीहरु विद्यालयमा रहेको देखियो ।

शोधकार्यमा सुझावको रुपमा प्रत्येक विद्यालयमा एक एक जनाको दरले कम्प्यूटर प्राविधिक शिक्षक दरबन्दी थप गर्नु पर्ने देखिन्छ । कम्प्यूटर ल्याब खोल्नु पर्ने देखिन्छ । विद्यालयमा इन्टरनेटको व्यवस्था गर्नु पर्ने देखियो । विद्यालयका शिक्षकहरुलाई सूचना प्रणालीसँग सम्बन्धि तालिमको व्यवस्था हुनु पर्ने देखिन्छ । यसरी नै समस्याहरुलाई समाधान गर्न संरचनामा सुधार, आर्थिक पक्षमा सुधार, तालिम प्राप्त जनशक्तिको व्यवस्थापन, सूचना केन्द्रको स्थापना, तथ्यांक प्रयोगमा सुधार जस्ता कुराहरु सुझाइएको छ ।

विषय सूची

आवरणपृष्ठ

प्रतिबद्धता पत्र क

सिफारिस पत्र ख

स्वीकृतिपत्र ग

कृतज्ञताज्ञापन घ

शोधसार ङ

विषय सूची छ

सङ्क्षिप्त रूप ञ

परिच्छेद एक : परिचय

१.१. अध्ययनको पृष्ठभूमि १

१.२ समस्याको कथन ९

१.३ अध्ययनको औचित्य ९

१.४ अध्ययनको उद्देश्य १०

१.५ अनुसन्धान प्रश्नहरु १०

१.६ अध्ययनको परिसीमा ११

परिच्छेद दुई : सम्बन्धित साहित्यको पुनरावलोकन तथा अवधारणात्मक खाका

२.१ सैद्धान्तिक साहित्यको पुनारावलोकन १२

२.२ सम्बन्धित साहित्यको पुनरावलोकन १३

२.३ पुनरावलोकनको उपादेयता २१

२.४ अवधारणात्मक खाका २२

परिच्छेद तीन : अध्ययन विधि तथा प्रक्रिया

३.१ अनुसन्धान ढाँचा २४

३.२ नमूना छनौट तथा जनसंख्या २४

३.३ अनुसन्धानका साधनहरु २५

३.४ तथ्यांकका साधन तथा विधिहरु २५

३.५ तथ्यांक संकलन विधि २५

३.६ तथ्यांक विश्लेषण विधि २६

परिच्छेद चार : नतिजाको छलफल

४.१ विद्यालयमा शैक्षिक व्यवस्थापन तथा सूचना प्रणालीको अवस्था २७

४.१.१ कम्प्यूटरको प्रयोगको स्थिति २८

४.१.२ इन्टरनेट प्रयोग विवरण २८

४.१.३ प्रशासनिक कार्यको विवरण २९

४.१.४ सूचना संकलन स्थिति २९

४.१.५ सूचना भण्डारण स्थिति ३०

४.१.६ तथ्यांक प्रशोधनको स्थिति ३०

४.१.७ तथ्यांक परीक्षणको स्थिति ३१

४.१.८ परीक्षामा शैक्षिक प्रणालीको प्रयोगको स्थिति ३१

४.१.९ तथ्यांक परीक्षणको स्थिति ३१

४.२ शैक्षिक व्यवस्थापन सूचना प्रणालीको प्रयोगमा देखा परेका समस्याहरु ३२

४.२.१ शैक्षिक तथा सूचना प्रणालीको व्यवस्थापन ३२

४.२.२ शिक्षक कर्मचारीहरु आफ्नो उत्तरदायित्वको बोध ३२

४.२.३ प्रभावकारी योजना ३२

४.२.४ कमजोर आर्थिक अवस्था ३२

४.२.५ तालिम प्राप्त जनशक्तिको अभाव ३३

४.२.६ संरचना हुनु ३३

४.२.७ अनुगमन तथा सुपरिवेक्षणको ३३

४.२.८ वि.व्य.स. र अभिभावकको नरम निति ३४

४.२.९ समन्वयको अभाव ३४
४.३ शैक्षिक व्यवस्थापन सूचना प्रणालीको व्यवस्थापनलाई प्रभावकारी बनाउने उपायहरु ३४
४.३.१ शैक्षिक व्यवस्थापन तथा सूचना प्रणालीको पक्षमा सुधार ३४
४.३.२ संरचना सुधार ३४
४.३.३ तालिम प्राप्त जनशक्तिको व्यवस्थापन ३५
४.३.४ सूचना केन्द्र स्थापना गर्ने ३५
४.३.५ तथ्यांकको प्रयोगमा सुधार ३५
४.३.६ प्रभावकारी सम्बन्धमा सुधार ३६
४.३.७ अनुगमन तथा सुपरिवेक्षणमा सुधार ३६
४.३.८ सरोकारवालाहरुसँग सुमधुर सम्बन्धमा सुधार ३७
४.३.९ वि.व्य.स. र अभिभावकसँग अन्तर सम्बन्धमा सुधार ३७

परिच्छेद पाँच : निष्कर्ष तथा सुझावहरु

५.१ निष्कर्ष ३८
५.२ सुझावहरु ३९
५.२.१ नीतिगत तह ३९
५.२.२ अभ्यास तह ४०
५.२.३ अनुसन्धान तह ४०
सन्दर्भसूची
अनुसूचीहरू

सङ्क्षिप्त रूप

प्र.अ.	–	प्रधानाध्यापक
जि.वि.स.	–	जिल्ला विकास समिति
गा.पा	–	गाउँपालिका
गै.स.स.	–	गैर सरकारी संस्था
म.न.पा.	–	महानगरपालिका
वि.व्य.स.	–	विद्यालय व्यवस्थापन समिति
शि.अ.स.	–	शिक्षक अभिभावक संघ